

Vakıflar Dergisi

Yıl: Haziran 2020 • Sayı: 53

VAKIFLAR DERGİSİ

Yıl: Haziran 2020 - Sayı:53 - Hakemli Dergidir. Haziran ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

TÜBİTAK ULAKBİM
Sosyal Bilimler Veri Tabanı (SBVT) tarafından taranmaktadır.

Sertifika No: 16651

ISSN: 1011-7474

e-ISSN: 2564-6796

Sahibi

Vakıflar Genel Müdürlüğü Adına
Burhan ERSOY

Yayın Koordinatörü

Rifat TÜRKER

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Mevlüt ÇAM

Yayın Yönetmeni

Mehmet KURTOĞLU

Editörler

Hüseyin ÇINAR, Fatih MÜDERRİSOĞLU

İngilizce Editörü

Miyase KOYUNCU KAYA

Tashih

Hasan DEMİRTAŞ

Dergi Sekreteryası

Hasan DEMİRTAŞ

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Mehmet BULUT İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÇINAR Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof.Dr. Yılmaz KURT Ankara Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Mehmet ÖZ Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Ali YILMAZ Uşak Üniversitesi
Doç.Dr. Miyase KOYUNCU KAYA Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih MÜDERRİSOĞLU Hacettepe Üniversitesi
Dr. Murat YILMAZ Ahmet Yesevi Üniversitesi

Yayın Danışma Kurulu

Prof. Dr. Mahmut AK İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Enver ÇAKAR Fırat Üniversitesi
Prof.Dr. Abide DOĞAN Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Géza DAVID Macar Bilimler Akademisi
Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Özer ERGENÇ Bilkent Üniversitesi
Prof.Dr. Suraiya FAROQHI İbn Haldun Üniversitesi
Prof.Dr. Zekeriya KURŞUN Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut KAYA İstanbul Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Yunus KOÇ Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. İlber ORTAYLI MEF Üniversitesi
Prof. Dr. Hüsrev SUBAŞI Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi
Prof.Dr. Eugenia KERMELİ ÜNAL Hacettepe Üniversitesi
Prof.Dr. Aysıl TÜKEL YAVUZ Orta Doğu Teknik Üniversitesi (Emekli)
Prof.Dr. Bahaeddin YEDİYILDIZ Hacettepe Üniversitesi (Emekli)
Prof. Dr. Musa YILDIZ Ahmet Yesevi Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Vefa ÇOBANOĞLU İstanbul Üniversitesi
Dr. Rhoads MURPHEY Birmingham Üniversitesi (Emekli)
Evanjeila BALTA Ulusal Yunan Araştırma Vakfı / Yunanistan
Mehmet Çetin Araştırmacı

Yayın ve Danışma Kurullarındaki isimler unvan ve soyadına göre alfabetik olarak sıralanmıştır.

Dergimize gönderilen yazılar, önce yayın kurulunca incelenir ve uygun bulunanlar, değerlendirilmek üzere alanında çalışması ile tanınmış iki hakeme gönderilir. Hakemlerin isimleri gizli tutulur ve raporlar beş yıl süreyle saklanır. Dergide çıkan yazılar kaynak gösterilerek iktibas edilebilir. Yayınlanan yazı, belge ve fotoğrafların her türlü hukuki sorumluluğu yazarına aittir.

Yazışma Adresi:

T.C.
Vakıflar Genel Müdürlüğü Kültür ve Tescil Daire Başkanlığı
Vakıflar Dergisi Atatürk Bulvarı. No: 10 06050 Ulus / ANKARA / TÜRKİYE
Tel: (0312) 5096000 - Faks: (0312) 324 47 22
e-posta: vakiflardergisi@vgm.gov.tr - web: www.vgm.gov.tr

İÇİNDEKİLER / CONTENT

Yahya Paşa'nın Üsküp'teki Vakıfları	9
Waqfs of Yahya Pasha in Skopje	
Mehmet İnbası	
Mülkiyet Bakımından Silistre Sancağı'nda Değirmenler (XVI. ve XVII. Yüzyıllar)	29
The Mills in Silistre Sanjak in terms of Ownership (XVI. and XVII. Centuries)	
Ahmet Köç	
1576 Numaralı Defter Örneğinde Ruûs Defterlerinin Vakıf Atamaları Açısından Önemi	47
The Importance of Ruûs Books for Waqf Assignment; The Case of Book Number 1576	
Ülkü Yancı	
1766 Tarihli Bir Hamam Defterine Göre İstanbul Vakıf Hamamları	67
Istanbul Waqf Hammams According to a Hammam Survey Dated 1766	
Ahmet Yaşar	
Hurufat Defterlerine Göre Vakıf Kurumlarında Yaşanan Sıkıntılar: Adıyaman Vakıfları Örneği	101
Troubles in Waqf Institutions According to the Hurufat Registers: The Case of Adıyaman Wagfs	
Muhammet Nuri Tunç	
Hurufat Defterlerine Göre 17. ve 18. Yüzyıllarda Gercanis'de (Refahiye) Bulunan Vakıf Eserler	115
The Waqf Monuments in Gercanis (Refahiye) in the 17th and 18th Centuries According to the Hurufat Registers	
Funda Naldan	
Tanzimat Sonrasında Siverek'teki Vakıflar Ve Mahkemelere Yansıyan Problemleri	133
Waqfs in Siverek After The Tanzimat and Their Problems Reflected in The Courts	
Ekrem Akman	
19. Yüzyılda Karamanoğlu Mehmet Bey Camii ve Vakfı	147
The Karamanoğlu Mehmet Bey Mosque and Waqf in 19th Century	
Sefa Alp - Selahattin Satılmış	
Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'ndeki Mecmû'a-i Ed'ıye Ve Tasvirleri	163
Majmu'a Al-Ad'ıya and Its Illustrations in Amasya Bayezit Province Public Library	
Hayrunnisa Turan - Zeynep Er	
Gaziantep Geleneksel Hamamlarının Belgelenmesi Ve Koruma Önerileri	181
Documentation of Gaziantep Traditional Baths and Protection Recommendations	
Emine Ekinci Dağtekin	
İstanbul'da Kentsel Hafızanın Devamlılığı: Pantokrator Manastırı İle Süleymaniye Külliyesi'nin Karşılaştırılması ..	199
Continuity of Urban Memory in Istanbul: Comparison of Pantocrator Monastery and Suleymaniye Complex	
İlknur Türkoğlu	
Hak Temelli Yaklaşım Bağlamında Vakıfların Sosyal Yardımları: Ankara ve İstanbul Örnekleri	221
Social Assistances of Wagfs in the Context of Right-Based Approach: The Cases of Ankara and İstanbul	
Hicran Atatanır	
Tarihçe-i Ayasofya	247
History of the Hagia Sophia	
Mevlüt Çam - Beyhan Hacıömeroğlu	
Kitabiyât	265
Book Review	
Hasan Demirtaş, Hacı Bektaş Velî Dergâhı Ziyaretçi Defteri (1921- 1925)	266
Yılmaz Kurt	

Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'ndeki Mecmû'a-i Ed'îye Ve Tasvirleri*

Hayrunnisa Turan** - Zeynep Er***

Öz

Bu çalışmada Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'nde yer alan bir dua mecmuası dış görünümü, metin içeriği ve tasvirleri açısından incelenmektedir. 18. ve 19. yüzyıllara ait dua kitapları ile Delâilü'l-Hayrât'larda sıklıkla karşılaşılan Mekke ve Medine şehir tasvirlerini bu eserin de ihtiva ettiği görülmektedir. Dönem itibariyle klasik dönem minyatürlerinden farklı olarak bu tasvirlerde perspektif, üçüncü boyut ve renk tonlamaları gibi uygulamalara rastlanmaktadır. Diğer dua kitaplarından farklı olarak ise eserde, hilye formuyla Hz. Muhammed ve dört halifenin vasıflarına yer verilmesi ve kadem-i şerif ile zülfikar tasvirlerinin bulunması önem arz etmektedir. Ayrıca eserin, koruyucu nitelikli sûre ve dualara ilaveten Allah'ın doksan dokuz ismi ile Hz. Muhammed'in ve Ashab-ı Kehf'in isimlerini içermesi de dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dua Mecmuası, Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, Kadem-i Şerif, Zülfikar.

Majmu'a Al-Ad'îya and Its Illustrations in Amasya Bayezit Province Public Library

Abstract

In this study, a prayer book in Amasya Province Public Library is examined with its appearance, text content and illustrations. It is seen that this manuscript also includes the prayer books of the 18th and 19th centuries and the city depictions of Mecca and Medina, which are frequently encountered in the Delâilü'l-Hayrât. Unlike classical era miniatures in the period, these depictions have applications such as perspective, third dimension and color tones. Unlike other prayer books, this work is important to include the characteristics of Prophet Muhammad and the four caliphs in the form of hilya and to depict kadam sharif and dhulfaqar. In addition to the protective verse and prayers in the work, it is also noteworthy that it contains the names of Prophet Muhammad and Ashab al-Kahf.

Key Words: Prayer Book, Masjid al-Haram, Masjid an-Nabawi, Kadam Sharif, Dhulfaqar.

* DOI: <https://doi.org/10.16971/vakiflar.591068>

Makalenin Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makalenin Geliş Tarihi: Received Date.: Mayıs 2019 / May 2019

Makalenin Kabul Tarihi / Accepted Date: Eylül 2019 / September 2019

Makale Rapor Durumu: Makale iki akademisyen hakemin inceleme raporları doğrultusunda yayınlanmıştır.

Article Report Status: The article was published as a result of the review reports of two academic referees.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, nisacakmakci@hotmail.com; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8251-8556>

*** Yüksek Lisans öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, teknefz@gmail.com; ORCID: www.orcid.org/0000-0003-0637-5412

Giriş

Amasya Bayezit İl Halk Kütüphanesi'ne bağlı Yazma Eser Kütüphanesi'nde "05 GÜ 166/3" envanter numarasıyla kayıtlı eser *Mecmû'a-i Ed'îye* (مجموعه ادعية) olarak isimlendirilmiştir. Eserde isim bilgisine rastlanmamakla beraber, içeriğine ilişkin ifade edilen adından da anlaşıldığı üzere bu eser pek çok hususta çeşitli faydalar ihtiva eden bazı sûre ve duaların bir araya toplandığı bir dua kitabıdır. 18. yüzyıl ortalarından başlayarak tasvirli dua mecmualarının çeşitli nüshaları günümüze ulaşmıştır. Bu mecmualardan bazıları, bu eserde olduğu gibi sûreler, ayetler, dualar ve kutsal mekânların tasvirlerinin yanı sıra Esmâü'l- Hüsnâ ve Esmâü'n-Nebî'nin yazılı olduğu geometrik şekilleri, Hz. Peygamber'in ve dört halifenin hilyelerini, tılsım mahiyetindeki unsurları, Hz. Muhammed'in muhalefatının tasvirlerini de içermektedir. Bazı örneklerde tasvirlerin ve şekillerin dışında metnin ilk sayfaları da renkli motiflerle tezhiplenmiş, zengin bir görünüm kazanmıştır (Tanındı, 2019: 212). *Delâilü'l-Hayrat, En'âm-ı Şerîf* ve benzeri dua kitaplarında sıklıkla karşılaşılan kutsiyet içerikli unsurlar arasında kadem-i şerîf, na'leyn-i şerîf, sancak-ı şerîf, pençe-i mübârek, zülfikar, gül-i Muhammedî ve muhalefattan sayılan hırka-i sa'adet, misvâk-ı şerîf, tesbih-î şerîf, leğen-i şerîf, ibrik-i şerîf, tarak-ı şerîf ve Mushaf-ı şerîf de yer almaktadır (Göloğlu, 2018: 91, 93, 97).

Osmanlı döneminde yaygın ve sevilerek okunduğu bilinen dua kitaplarına zaman içerisinde bazı tasvirlerin eklenmiş olması, bu tasvirlerin nasıl anlaşıldığı ya da onlara ne tür anlamlar yüklendiği konusunda fikir vermektedir. Aynı zamanda dönemin toplumsal hayatının bir parçası olarak vird edinilmiş dualarla birlikte bu remizlerin görsel hafızada yer etmiş olduğuna işaret etmektedir (Khomehyar, 2016: 389). Makale konusu *Mecmû'a-i Ed'îye* adlı eserde tercih edilen Mescid-i Haram, Mescid-i Nebevî, kadem-i şerîf, zülfikar tasvirleri, Ashab-ı Kehf'in tılsımlı esmâsı ile Hz. Peygamber'in ve Çihar Yâr-i Güzîn'in hilyeleri de bu geleneğin bir yansımasıdır.

Eserin Genel Tanımı ve Fiziksel Özellikleri

155x100, 107x55 mm. ölçülerindeki 102 varaklık eser, 11 satırlık nesih hatla Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmıştır. Eserin son sayfalarına düşülmüş kısa notlarda ve temellük kaydında rıkâ hattı kullanılmıştır. Eserde ayetlerin yanı sıra hilye formu içerisinde Hz. Muhammed ve dört halifenin özelliklerinin aktarıldığı rivayetler Arapça'dır. Eserde *ketebe* ya da *istinsah* kaydına rastlanmamakla beraber, yazı üslubundan anlaşıldığı üzere eserin aynı hattat tarafından kaleme alındığı düşünülmektedir. Zira tek bir hattatın kaleme aldığı dua mecmuası örnekleriyle gelenekte sıklıkla karşılaşılmaktadır. Eserin son sayfasındaki temellük kaydında "Sâhib ve Mâlik Şaban Ağazâde Ahmed Efendi" ismi ile 1270 senesi Recep ayının başında tamamlanma bilgisine rastlanmakta ve böylelikle eserde ibraz edilen en erken tarihin miladi 1854 yılına tekabül ettiği anlaşılmaktadır. Zira eserin son kısmındaki farklı sayfalarda hicri 1270 yılının dışında 1271 ve 1279 yıllarının belirtildiği tarih kayıtları da mevcuttur. 1271 tarihi hatim duasının bitiminde düşülmüş olup 1279 tarihi ise Mustafa Rüştü isimli çocuğun doğum kayıdır.

Eser, vişne çürüğü renginde meşin kaplı mukavva bir cilt içinde bulunmaktadır. Sertablı ve miklebli deri cilt üzerinde zemini altın yaldızla işlenen alttan ayırma şemse kullanılmıştır (Resim 1).¹ Alt deffesi kopuk cildin mevcut kapağı üzerinde şemse, salbek ve köşebentlerin yanı sıra pervaz kısmında kitabelik şeklinde kartuşlara yer verilmiş olup, tüm bölümlerin üzeri kıvrım dal ve yaprak motifleriyle işlenmiştir. Deri üzerinde belli aralıklarla yerleştirilen benek motifleri şemsenin iki yanında şâhî benek² motiflerine

1 Eserin fiziksel özellikleriyle ilgili olarak dijital kayıtlar için ayrıca bkz. <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/mecm%C3%BBa-i-ed%-C3%AEye/5508> (09.07.2019).

2 Sanat Tarihi literatüründe daha ziyade 'çintamani' ismiyle tanınan 'şahi benek' motifiyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. (Doğanay, 2004: 193-218).

dönüştürülmüştür. Pervazdaki ve mikleb üzerindeki kartuşlar arasında da birer benek motifi uygulanmış olup alt köşebentlerin arasında yedi beneğin bir araya getirilmesiyle çiçek deseni oluşturulmuştur. Salbek motifi şemsenin iki ucunda ve mikleb üçgeninin uç noktasında uygulanmıştır. Kapak iç yüzlerinde battal ebru üzerine Hatip ebrusu³ çeşitlerinden menekşe, yıldız ve yürek ebruları işlenmiştir (Resim 2). Eser metni için koyu krem rengi kâğıt üzerine siyah ve kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Eserin İçeriği

Eserin serlevhasında Fatıha Sûresi ile En'am Sûresi'nin ilk üç ayeti bulunmaktadır. Karşılıklı iki sayfa pervazında ikişer adet mushaf gülü yer almaktadır (Resim 3). Gerek sûre başı kitabelik bölümlerinde gerekse mushaf güllerinde yazıya rastlanmamaktadır. Zencerekli sûre başı tezhiplerinin tığlarla bezeli taç bölümünde pençberk motiflerine, kitabelik bölümünde simetrik dal, yaprak ve çiçek motiflerine, besmele okunda ise iri yaprak motiflerine yer verilmiştir. Eserde tezhip sanatının en yoğun uygulandığı bölüm olarak serlevhada karşılaşılan tezhip çalışması 19. yüzyılda ortaya konmuş diğer eserlerdeki tezhip örnekleriyle de uyumludur. Zira bu dönemde her ne kadar tasarımda ve bezeme unsurlarında klasik döneme bir dönüş çabası fark edilmekteyse de, klasik dönemin asil ve zarif havası yakalanamamaktadır. Klasik üslupta uygulanan motifler bu dönemde daha iri ve kaba olarak çalışılmış, zengin renk çeşidi bulunmasına rağmen renkler arasında uyum pek sağlanamamıştır (Özkeçeci, 2007: 50). Yalnızca serlevhaya özgü olmak üzere durak gülleri şeşhane formunda dilimlendirilmiş olup, sonraki sayfaların dairesel durak gülleri sadece yaldızlanmıştır. Durak güllerindeki dairelerin dışı ise mavi ve kırmızı renklerde geliş güzel tığlandırılmıştır. Her bir sayfadaki cetveller de altın yaldızlıdır. Tezhiplerde yoğun olarak karşılaşılan renkler altın yaldızın yanı sıra kırmızı, mavi, lacivert, yeşil, eflatun ve yavru ağzıdır. Eserin 3a, 4a, 10a, 20a, 29a, 36a, 39a, 43a, 47a, 51b ve 54b sayfalarında da mushaf gülleri yer almaktadır. Bu sayfaların bir kısmı aynı zamanda bazı surelerin başlangıç sayfalarını teşkil etmektedir. Eserde Fatıha ve En'am sûrelerini müteakip sırasıyla Yâsîn, Duhan, Fetih, Rahman, Vakıa, Mülk, Nebe, Duhâ, İnşirah, Tin, Alak, Kadir, Beyyine, Zilzal, Âdiyat, Karia, Tekâsür, Asr, Hümeze, Fil, Kureyş, Mâun, Kevser, Kâfirun, Nasr, Tebbet, İhlas, Felak ve Nas sûreleri yer almaktadır. Bilhassa uzun sûrelerin bir kısmında bazı eksik ayetler mevcuttur. Bu eksiklikler En'am Sûresi 19-25, Yasin Sûresi 6-16, Duhan Sûresi 48, Fetih Sûresi 19-27. ayetler olarak tespit edilmiştir.

Eserdeki sûre başı tezhiplerinde genel itibariyle birkaç farklı uygulamayla karşılaşılmaktadır. En sık tercih edilen uygulama kitabelik bölümünün altın yaldızla, bordürlerin ise kırmızı, mavi, yeşil ve yavru ağzı tonlarında farklı renklerle boyanıp üzerlerinin zer-efşan görüntüsü oluşturacak şekilde beyaz, yeşil, mavi ve kırmızı tonlarında beneklerle tezyin edilmesi şeklindedir. Renk-efşan olarak adlandırılan bu teknikte fırça zer-mürekkep yerine sulandırılmış renkli boyaya batırılmaktadır (Biol, 2010: 200). Bazı örneklerde de kitabelik ile bordür bölümlerinin farklı tonda altın yaldızla boyanmış olduğu görülmektedir. Bir diğer uygulama da Karia ve Kureyş sûrelerinin sûre başı tezhiplerinde olduğu üzere kitabelik bölümü altın yaldızla boyanırken bordürün yeşil zencereklerle hareketlendirilmesi şeklindedir.

Eserde Nas Sûresi'nin bitiminde Ebû Hureyre'den rivayetle şu hadîs-i şerîfe yer verilmektedir: "Hazret-i Ebû Hureyre radiyallahu anh hazretlerinden menkuldür ki Kur'ân-ı Azîmü's-şân'da yedi âyet vardır. Her kim ki ol yedi âyet-i şerîfi vird idinüb hergün bir kerre tilâvet eylese ol kişi dünyadan ahrete î mân ile gidüb Cennet-i a'lâ ol kişiye nasîb ve müyesser ola bi iznillâhi te'âlâ. Ol yedi ayet-i şerif bunlardır". Bu ifadelerin ardından söz konusu yedi ayet yani Tevbe Sûresi 51, Yunus Sûresi 107, Hud Sûresi 6 ile 56, Ankebut Sûresi 60, Fatır Sûresi 2 ve Zümer Sûresi 38. ayetleri sûre başı tezhipleri eşliğinde ard arda

3 İlk kez Ayasofya Camii hatibi Mehmed Efendi (ö. 1773) tarafından uygulandığı için bu isimle anılmaktadır (Derman, 1977: 15).

sıralanmıştır. Buradaki sûre başı tezhipleri de diğerleriyle farklılık arz etmemekte, benzer uygulamalarla karşılaşılmaktadır (Resim 4).

Bu bölümün ardından eserin 69-72. yapraklarında, tekrar eden altı köşeli yıldızların (Mühr-i Süleyman) oluşturduğu kartuşlar içerisinde Esmâü'l-Hüsna'ya yani Allah'ın en güzel isimlerine yer verilmiştir (Resim 5). Kartuşları çevreleyen ve aynı zamanda yıldızların uçlarını oluşturan üçgen alanlarda altın yıldız kullanılmıştır. Kartuşlar içerisinde Esmâü'l-Hüsna'ya dair A'râf Sûresi 180. ayetini müteakip iki farklı hadîs-i şerîf rivayeti ve Haşr Sûresi 22. ayeti akabinde isimler şu şekilde sıralanmıştır: "Kâlellâhu Teâlâ velî'llâhi esmâü'l-hüsna fed'ûhu bihâ ve kâle sallallâhu aleyhi ve sellem inne li'llâhi tis'ate ve tis'îne ismen men ehsâhâ dehalâ'l-cennete. Ve fî rivayeti men hafizehâ. Sadeka Resulullah. Bismillahirrahmanirrahim Huvellâhullezî lâ-ilâhe illâ hû" (Allahu Teâlâ buyurdu ki en güzel isimler Allah'ındır o halde O'na onlarla dua edin peygamber (sav) buyurdu ki Allah'ın doksan dokuz ismi vardır kim bunları sayarsa Cennet'e girer ve bir başka rivayete göre kim ezberlerse, korusa. Resulullah doğru söyledi. Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla, O Allah ki O'ndan başka ilah yoktur)

"er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melîk, el-Kuddûs, es-Selâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlik, el-Bâri', el-Musavvir, el-Gaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâbid, el-Bâsıt, el-Hâfid, er-Râfi', el-Mu'izz, el-Müzil, es-Semî', el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, er-Raûf, eş-Şekûr, el-Alî, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukîr, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mucîb, el-Vâsi', el-Hakîm, el-Vedûd, el-Mecîd, el-Bâ'is, eş-Şehîd, el-Hakk, el-Vekîl, el-Kavî, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, el-Muhsî, el-Mubdî', el-Mu'îd, el-Muhyî, el-Mumît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, el-Ehad, es-Samed, el-Kâdir, el-Muktedir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî, el-Müte'âlî, el-Berr, et-Tevvâb, el-Muntakim, el-Afuvv, er-Raûf, Mâlikü'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkram, el-Muksit, el-Câmi', el-Ğanî, el-Muğni, el-Mâni', ed-Dârr, en-Nâfi', en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî', el-Bâkî, el-Vârisü'r-Reşîd, es-Sabûr."

Burada Tirmizî rivayetinde yer alıp yaygınlık kazandığı bilinen doksan dokuz Esmâü'l-Hüsna sıralamasına büyük ölçüde uyulmakla beraber Tirmizî rivayetinden farklı olarak er-Raûf isminin el-Ğafûr ismi yerine de yazılarak iki kez tekrar edildiği, el-Ehad isminin ilave edildiği ve el-Vâris ile er-Reşîd isimlerinin bir arada yazıldığı⁴ anlaşılmaktadır.

Eserin 73. ve 74. yapraklarında altın yaldızlı fasıl başı tezhibinin ardından Hz. Muhammed'in isimleri⁵ durak gülleri eşliğinde şu şekilde sıralanmaktadır:

"Muhammed, Ahmed, Mahmud, Hamîd, Hâmid, Kâsım, Âkîb, Hâtem, Mâh, Da', Sirâc, Münîr, Hâşir, Mübeşşir, Beşîr, Nezîr, Münzir, Mürsel, Nebî, Mühdî, Mühtedi, Halîl, Habîb, Tabîb, Sun', Tâhâ, Yâsîn, Mustafâ, Murtaza, Müctebâ, Muhtar, Nâsir, Kâim, Hâfîz, Şâhid, Şehîd, Âlim, Âdil, Halîm, Nûr, Mübîn, Burhân, Hücçet, Beyan, Mutî', Mezkûr, Vâiz, Sâhib, Nâtik, Sâdik, Musaddık, Muzaffer, Mekki, Medeni, Ebtahî, Kureşî, Arabî, Hâşimî, Cevâd, Kerîm, Hatîb, Fasîh, Reşîd, Tâhir, Mutahhar, İmam, Ümmî, Mutavassıt, Sâbık, Hak, Muktasıd, Evvel, Âhir, Zâhir, Bâtın, Şâfi', Müşfi', Hâdi, Muhallel, Muharrem, Âmir, Nâhi, Hakîm, Karîb, Şâkir, Şekûr, Sabûr, Rakîb, Müzzemmil, Müddessir, Hakem, Hakîm, Alîm, Azîm, Halîm, Nûr, Mübeyyin, Metîn, Muîn, Şâfi', Şefî', Müşeffî', Hamîd, Mecîd, Rakîb, Mucîb, Hatîb, Sâdik, Hannân, Men-

nân, Deyyân, Burhân, Hücçet, Beyân, Habîb, Tabîb, Safiyy, Hâfız, Hafız, Müctebâ, Muallâ, Müzekkâ, Emîn”.

Eserin 75-77. yapraklarında karşılıklı iki sayfa halinde hilye⁶ formu oluşturulmuş olup, cetvelle çerçevelendirilen sayfanın merkezinde yukarıya doğru daralan ve altın yaldızla boyanmış hilal şeklinin kuşattığı dairesel madalyon yani göbek kısmı yerleştirilmiştir. Cetvel dışında kalan pervaz kısımları ise iri yaprak motifleriyle tezyin edilmiştir. 74b ve 75a sayfalarındaki göbek bölümleri açık mavi zeminin ortasında yer alırken, 75b ve 76a sayfalarında sarı zemin, 76b ve 77 a sayfalarında ise turuncu zemin tercih edilmiştir. Ayrıca 75. yaprağın karşılıklı sayfalarındaki zeminin üzeri koyu mavi renkte, 76. ve 77. yaprakların sayfalarındaki zemin ise kırmızı renkte boyalarla gerçekleştirilen fırça darbeleriyle renk-efşan tekniğinde hareketlendirilmiştir. Pervazdaki yaprak motifleri için 74b ve 75 a sayfalarında açık ve koyu yeşil renkler, 75b ve 76a sayfalarında yeşil ve kırmızı renkler, 76b ve 77a sayfalarında ise yeşil ve mavi renkler kullanılmıştır. 74b ve 75a sayfalarındaki her iki göbeği oluşturan dairelerin içerisinde Hz. Muhammed’in fiziksel özellikleri (Resim 6), 75b sayfasındaki göbekte Hz. Ebubekir’in, 76 a sayfasında Hz. Ömer’in (Resim 7), 76b sayfasında Hz. Osman’ın, 77 a sayfasında ise Hz. Ali’nin fiziksel özellikleri hakkındaki rivayetler Arapça olarak aktarılmıştır (Resim 8).

74b ve 75a sayfalarında Hz. Muhammed’e yönelik özellikler şu şekilde rivayet edilmektedir “Kâne’Ne-bîyyu sallallâhu aleyhi ve sellem fahman mufahhaman yetele’leu vechehu tele’lu’el-kamer leylete’l-bed-ri, azîme’l-hâmeti, rehbe’l-cebheti, ezhere’l-levni, atvale mine’l-merbu’i ve aksare mine’l-müşezzebi, sehle’l-haddeyni, vâsia’l-cebiyni, ... tavîle’l-yedeyni, sağîre’l-uzuneyni, eshele ezec eblece melîh esmere’l-levni” (Peygamber salat ve selam üzerine olsun azamet timsaliydi, yüzü dolunay gecesindeki ay parıltısı gibi parlıyordu, çok görkemliydi, açık alınılıydı, cildi beyaz ve parlaktı, orta boydan uzun, uzun boydan kısaydı, düz yanaklı, geniş alınılıydı, elleri uzundu, kulakları küçüktü, ince kaşları parlak ve siyah renkliydi). 75b sayfasında şu rivayet yer almaktadır: “Ve efdalu’n-nâsi kâne Ebî Bekr Radiyallâhu anh. Raculen tavîlen, nahîfen, hafffe’l-lahmi, hafffe’l-ârideyni, ma’rufe’l-vech” (Ve insanların en faziletlisi Ebu Bekir, Allah ondan razı olsun. Uzun boylu, ince yapılı ve zayıf bir adamdı, seyrek sakallıydı ve tanıdık yüzlüydü). 76a sayfasındaki rivayet şu şekildedir: “Ve ba’dehu Omaru’l-Fârûk, kâne Omar radiyallâhu anh âdemen şedîde’l-edimmeti, kâne tavîlen cesîmen, hafffe’l-ârideyni, şedîde’l-humreti fi’l-ayneyni” (Ve sonrasında Ömer Faruk Allah ondan razı olsun insanların şiddetlisiydi, uzun boylu ve cüsseliydi, seyrek sakallıydı, gözlerinin kırmızısı fazlaydı). 76b sayfasında şu rivayet yer almaktadır: “Ve ba’dehu câ-mi’u’l-Furkân kâne Osmân radiyallâhu anh, hasene’l-vechi, refîke’l-beşeri, kesîre’l-lihyeti, esmere’l-levni, beude ma beyne’l-menkebeyni” (Ve sonrasında Kur’ân’ın toplayıcısı Osman, Allah ondan razı olsun güzel yüzlüydü, insanların yumuşak huylusuydu, sakalları gürdü, esmer tenliydi, iki omuz arası genişti). 77a sayfasındaki rivayet ise şu şekildedir “Ve ba’dehu seyyidü’ş-şühedâi kâne Ali radiyallâhu anh âdemen şedîde’l-edimmeti, akrab ile’l-kasîri mine’t-tûli, kesîre’ş-şe’ri ve lihyeti, hasene’l-vechi, ed’ace’l-ayneyni” (Ve sonrasında şehitlerin seyyidi Ali, Allah ondan razı olsun. İnsanların şiddetlisiydi, boyu kısaya yakındı, saç ve sakalı gürdü, güzel yüzlüydü, gözleri iri ve siyahtı).

Eserin 77b ve 78a sayfalarında cetvelle sınırlandırılmış altın yaldızlı zemin üzerinde beyaz renkte zülfikâr⁷ ve kadem-i şerif⁸ tasvirleri yer almaktadır (Resim 9). Zülfikârın kabzasında kırmızı renkte benek motifleriyle hemen altında çizgisel bir başka motife yer verilmiştir. Her iki sayfanın pervazında da yeşil renkli iri yaprak motifleri bulunmaktadır. 78b ve 79a sayfalarında ise yine bir dua kitabı olan ve Hz. Muhammed’e salat ve selamları ihtiva eden *Delâilü’l-Hayrât*⁹ nüshalarında sıklıkla karşılaşılan Mekke ve Medine şehir

manzaraları ile Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî tasvirleri¹⁰ resmedilmiştir (Resim 10). Genel itibarıyla 19. yüzyıla tarihlendirilen dua kitapları ve dini yazmalarda kutsal topraklara yönelik tasvirler rastlanmaz ve buradaki örnekte de tercih edildiği üzere resmin geri planında mavi gökyüzü ile derinlik verilmeye çalışılması uygulamaları (Ersoy, 1988: 70) da dönemsel bir eğilime işaret etmektedir. Sayfa pervazları ise önceki sayfalarda olduğu üzere kırmızı ve yeşil renkli iri yaprak motifleriyle bezenmiştir. Buradaki tasvirlerde dönemin eğilimi olarak perspektif ve üçüncü boyutun da resme dahil edildiği görülmektedir. Her iki sayfadaki görselde zemin rengi yeşilin tonlarıyla oluşturulmuş, arka planda maviye boyanmış gökyüzü, ufku gerisinde dağ tasvirleri ve merkezdeki yapılara kıyasla daha küçük boyutlu çizilmiş mimari unsurlar yer alırken, ön planda ise üç adet dağ tasviri ile birkaç bina tasvirine yer verilmiştir. Gerek bu kısmındaki bina (ev ya da kamusal yapı) tasvirleri gerekse kompozisyonların merkezindeki Mescid-i Haram ile Mescid-i Nebevî'yi çevreleyen bina tasvirleri beyaz badanalı ve kırmızı çatılıken, yalnızca ön plandaki birer yapının çatısında mavi renk tercih edilmiştir. Her iki görseldeki kutsal alanlar dikdörtgen formda avlu çevreleyen çift sıra revaklar şeklinde resmedilmiştir. Avlu zemininde sarı renk, revak kubbelerinde ise mavi renk kullanılmıştır. Aynı uygulama güney ve batı istikametlerdeki kubbe örtüsüyle revaklı giriş avluları için de söz konusudur. Mescid-i Haram'ın Osmanlı revaklarıyla kuşatılmış avlusunun ortasında altın işlemeli hizam¹¹ eşliğinde siyah kisvesiyle Kâbe-i Muazzama tasvirine yer verilmiş, etrafı tam dairesel forma yakın bir metafor alanıyla kuşatılmış ve bu alan içerisinde Makâm-ı İbrahim'e de yer verilmiştir. Metafor alanının dört köşesinde Makamât-ı Erbaa, önünde ise Minber-i şerif tasvir edilmiştir. Minberin ön kısmında ise kemer şeklindeki Bâbü's-Selâm kapısı yer almaktadır. Avlunun sol alt köşesindeki küçük üç kubbeli yapıdan ikisinin 'Kubbeteyn' olarak da bilinen ve muvakkithane ile kütüphane olarak kullanılan kubbe örtülü iki bina, diğer yapının ise 'Kubbetü's-sikâye' olarak da adlandırılan zemzem suyu dağıtım binası olabileceği düşünülmektedir.¹² Karşı sayfadaki Mescid-i Nebevî'nin sağ üst köşesinde ise Ravza-i Mutahhara'ya yer verilmiştir. Ravza, revak örtüleriyle aynı renkte mavi kubbeli ve baldaken formda bir yapı olarak temsil edilmiştir. Yapının kemerli bölümlerinde müşebbek form oluşturulmuştur. Ravza'nın ön kısmında avlunun ortasına doğru Minber-i şerif resmedilmiştir. Avlunun ortasında üç adet hurma ağacı ile avlunun çeşitli yerlerinde konumlandırılmış üç adet küçük yapıya daha yer verilmiştir. Mescid-i Nebevî avlusunun köşelerinde ikişer şerefeli dört adet minare bulunurken, Mescid-i Haram'da ise avlu köşelerindeki dört minareye ilaveten avlunun kuzey kenarında beşinci, batıdaki giriş avlusuna bitişik olarak da altıncı ve yedinci minareler resmedilmiştir.

Gerek buradaki Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî tasvirlerinin gerekse eserin serlevha tezhibinin oldukça yakın örneklerine Konya Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunan 1791 tarihli *Delâilü'l-Hayrât ve Şevârikü'l-Envâr* nüshasında da rastlanmaktadır (Solak, 2008: 115, 116, 162). Aynı şekilde 102 varaklık ve 11 satırlık metin içeriğine sahip bu eserdeki serlevha tezhibinde uygulanan üçlü zencerek motifi ve çiçek motiflerinin kompozisyon içerisinde yerleştirilmesinden taç kısmı kenar suyunda kullanılan renge kadar yoğun benzerliğin bulunması tezyinatın adeta aynı nakkaşhaneden çıktığı izlenimini uyandırmaktadır. Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî tasvirlerinin gerek kompozisyon kurgusu ve renk dağılımında gerekse sayfa pervazındaki basit yaprak motiflerinde de aynı benzerlik söz konusudur (Resim 12, 13).

Tüm bu tasvirlerin akabinde 80. yaprağı eksik olduğu anlaşılan esere 81-84. yaprağındaki metinle şu şekilde devam edilmektedir:

“Ve tekrîm ile alub eyitdi ya karındaşım Cebrâil bu getirdüğün duâ-i şerîfin şerhin a'yân ve beyân ile didi. Cebrâil aleyhisselâm eyitdi ya Muhammed Mustafa sallallâhu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri eger yedi kat gökler ve yedi kat yirler kağıd olsa

ve yedi denizler mürekkebe olsa ve cemî' ağaçlar kalem olsa ve dahi mecmu'u nas yazıcı olsalar bu mübârek duâ-i şerîfin şerhin ve sevâbın ve fazîletin şerh ve a'yân ve beyân etmeğe kâdir olmayub âciz kalalar didi. İmdi yâ Muhammed Mustafa sallâllahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri senin abd ve zaîf ve nahif ümmetin her kim ki bu mübârek duâ-i şerîfi vird idinüb her günün sabah namazından fariğ olduktan sonra yüz kerre istiğfar idüb ve yüz kerre salavât getürüb ve yüz kerre Kelime-i Tevhîd çeküb ba'dehu bu mübârek duâ-i şerîfi bir kerre tilâvet etse Allahu Azîmü's-Şân hazretleri ol abd ve zaîf ve nahif ümmetine dünyada on dürlü devâ vire ve dahi âhrette on dürlü devâ vire ve dahi ol ümmetin dünyadan âhrete îman ile gidüb Cennet-i a'lâ ol ümmetine nasîb ve müyesser ola biiznillâhi teâlâ. Ve dahi ol ümmetin kabir azabın görmeye ve dahi Sırât'ı ahsen geçüb Münker ve Nekir su'âlin âsân vire. Ve dahi mahşer yerinde melâikeler nidâ idüb ideler ki ilâhî yâ Rabbe'l-İzze bu kulun kangı peygamberdir ve yahud kangı velîdir diyeler. Hitâb-ı izzet gele ki yâ melâikelerim bu kulum şol kişidir kim dünyada habîbim Muhammed Mustafa sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretlerine hediye gönderdiğim duâ-i şerîfi vird idinüb her gün okurdu. Ve dahi andan Hazret-i Cibrâil aleyhisselam eyitdi yâ Muhammed Mustafa sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem eger senin bir abd ve zaîf ümmetin bu mübârek duâ-i şerîfi misk ile ve za'ferân ile ve güllâb ile yazub ba'dehu pâk-i hulûs ile ve dürüst i'tikâd ile ve tamm i'timâd ile kendinde götürse. İmdi yâ Muhammed Mustafa sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri ol ümmetin dünyada yohsulluk görmeye ve dahi ol ümmetin sefere gitse mübârek ola ve dahi her kangı tarafa gitse işi rast gele ve âsân ola biiznillâhi teâlâ. Bu duâ-i şerîf berekâtında ve dahi ol kişi düşman şerrinden hıfz ve emîn ola biiznillâhi teâlâ. Ve dahi her dem adüvvüsünün üzerine gâlib gele ve dahi nazar şerrinden hıfz ve emîn ola ve dahi sehârlar sihrinden hıfz ve emîn ola ve dahi ol kişiye sihr kâr etmeye ve dahi gammazlar dilinden ve münâfıklar şerrinden ve ecinni rüzgarından ve periler yelinden ve dîvler korkusundan hıfz ve emîn ola ve dahi yir yüzünde gezen canavarlar ol kişiye ziyan doğurmayalar biiznillâhi teâlâ".

84a sayfasında fasıl başı tezhibinin ardından besmele ile başlayarak "Subhaneke ente Allahu el-Hannânu el-Mennân" ifadesiyle devam eden Esmâ'ül-Hüsnâ duası 87. yaprakta sona ermektedir. 88. yapraktaki metin ise fasıl başı tezhibinin ardından 92 b sayfasına kadar şu ifadelerle devam etmektedir:

"Sahabe-i güzînden hazret-i imâm Ali kerremellâhu vechehu ve radiyallâhu anh hazretleri rivayet idüb buyurdular ki, hazret-i Resûl-i Ekrem ve Nebi-yi Muhterem sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri bir gün ashabıyla öğle namazını Mescid-i Şerif'te cemâ'atle kılıb mübârek arkasını mihraba virüb teveccühde iken nâgâh hazret-i Cibrâil aleyhisselam nâzil olub Es-selâmu aleyküm yâ Muhammed didi. Ve dahi andan hazret-i Muhammed sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri hazret-i Cibrâil aleyhisselâm hazretlerinin selâmın ta'zîm ve tekrîm birle alub eyitdi yâ karındaşım Cibrâil taraf-ı Hakdan bana ne hediye getürdün didi. Hazret-i Cibrâil aleyhisselâm eyitdi yâ Muhammed Allâhu Azîmu's-Şân hazretleri sana selâm idüb bu mübârek cemîl du'âsını hediye gönderdi ve dahi senin abd ve zaîf ve nahif ümmetine yadigarın olsun didi. Andan Hazret-i Muhammed sallallahu teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri eyitdi ya karındaşım Cibrail-i Emîn bu getürdüğün mübârek cemîl

du'âsın şerhin ve sevabın ve faziletin bana şerh ve a'yân ve beyân eyle didi. Andan Hazret-i Cebrail aleyhisselâm eyitdi yâ Muhammed Mustafa sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem bu mübârek cemîl du'âsı şöyle bir ulu du'âdır kim senden öndin gelen peygamberlere gelmiş değildir. İmdi yâ Muhammed Mustafa sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem ben bu mübârek cemîl du'âsını okuyub yir yüzüne inerim ve dahi bu mübârek cemîl du'âsını okuyub göklere ağarım. Ve dahi Hazret-i İbrahim peygamber aleyhisselam bu mübârek du'âyı okuyub nâr-ı Nemrud'un ateşinden halas olub necat buldu ve dahi Hazret-i Yûnus peygamber aleyhisselam hazretleri bu mübârek cemîl du'âsını okuyub balık kursağından halas olub necat buldu ve dahi Hazret-i Yûsuf peygamber aleyhisselam hazretleri bu mübârek cemîl du'âsını okuyub kuyudan çıkub Mısır'a sultan oldu. Ve dahi andan Cebrail aleyhisselam eyitdi ya Muhammed Mustafa sallallahu Teâlâ aleyhi ve sellem eger senin bir abd ve zaîf ve nahif ümmetin bu mübârek cemîl du'âsını vird idinüb her gün öğle namazından fâriğ olduktan sonra yüz kerre istiğfar idüb ve yüz kerre Salavât-ı şerîf getirüb ve bin bir Kelime-i Tevhid çeküb ba'dehu bu mübârek cemîl du'âsını tilâvet etse. İmdi ya Muhammed Mustafa sallallahu Teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri Allahu Azîmu'ş-şan hazretleri ol ümmetini dünya ve ahret belalarından hıfz ve emin ide ve dahi cemi' âfât ve beliyât dan ve kahd-ı ğılâdan ve tâun vebâdan ve ecinni rüzgarından ve periler yelinden ve dîvler korkusundan ve sehharlar sihrinden ğammazlar şerrinden ve münafıklar dilinden ve dışarlık alâmetinden ve nazar şerrinden hıfz ve emin ide biiznillahi Teâlâ. Bu mübârek cemîl du'âsın berekâtından ve dahi ol ümmetin dünyada her ne kadar yırtıcı canavarlar var ise ana asla ziyan doğurmayalar biiznillahi Teâlâ. Yılan ve çıyan ve akreb sokmaya kurd ve pelenk ve âhû ve âfet ve arslan ve kaplan her ne kadar yir yüzünde gezen canavarlar var ise ana ziyan doğurmayalar biiznillahi Teâlâ. Bu mübârek cemîl du'âsının berekâtında ve dahi andan Hazret-i Cebrail aleyhisselam eyitdi ya Muhammed Mustafa sallallahu Teâlâ aleyhi ve sellem hazretleri eger senin bir abd ve zaîf ve nahif ümmetin okumak bilmesey bu mübârek cemîl du'âsını misk ile ve za'ferân ile ve güllâb ile yazdirub ba'dehu pak-i hulûs ile ve dürüst i'tikad ile ve tamm i'timad ile kendinde getürse. İmdi ya Muhammed Mustafa sallallahu aleyhi ve sellem hazretleri ol ümmetin dünyada sağ ve sâlim oldukda her ne kadar âlet-i harb var ise ana kâr etmeye biiznillahi Teâlâ. Ol ümmetin i'tikâd ve i'timâdına göre ok ve kılıç ve süngü? ve tiğ ve bıçak ve top ve tüfenk ol ümmetine kâr kılmaya biiznillahi Teâlâ. Bu mübârek cemîl du'âsı berekâtında ve dahi her kim ki bu du'âya şekk getürse imansız gide".

92 b sayfasındaki fasıl başı tezhibinin ardından "Ya cemîl ya Allah, ya karîb ya Allah" zikirleriyle başlayan Esmâü'l-Hüsnâ duası 95 b sayfasında sona ermektedir. Aynı sayfadaki fasıl başı tezhibinin akabinde ise 96 a sayfasında sona erecek şekilde şu metne yer verilmiştir "Sahabe-i güzînden Havle binti Hakîm radiyallahu anha hazretleri Hazret-i Resûl-i Ekrem'den rivayet idüb buyurdular ki her kim ki bir menzile varub inse bu mübârek du'â-yı şerifi okuyub yatsa ol menzilden âhar menzile gitmedikçe ol kişiye asla bir şeyden zarar isabet etmeyüb ve dahi hiçbir şeyden ziyan gelmeyüb Hakk Teâlâ'nın hıfz ve emânında ola. Bu du'â-yı şerif berekâtında du'â budur".

96 b sayfasında fasıl başı tezhibiyle birlikte “Euzû bi kelimâtillahi’t-tâmmâti külliha min şerri ma halak” (Yaratdığı tüm şeylerin şerrinden Allah’ın bütün kelimelerine sığınırım), “Summun ve bükümün umyun fehüm la yubsirûn” (sağırdırlar ve dilsizdirler, kördürler ve onlar idrak etmezler) kısa bir korunma du’âsı ve Bakara sûresi 18. ayeti yer almaktadır. Bu du’â ve ayetin ardından şu ifadelere yer verilmiştir:

“Sahabe-i güzînden Hazret-i Osman Zi’n-nûreyn radiyallahu anh hazretlerinden rivayet olunur ki Hazret-i Resûl-i Ekrem ve Nebiy-yi Muhterem sallallahu Teâlâ aleyhi ve sellem hazretlerinden işitdim her kim ki bu mübârek du’â-yı şerifi pak hulûs ile ve dürüst i’tikad ile ve tamm i’timad ile yazub kendünde getürse Allahu Azimu’ş-şan hazretleri ol kişiyi dünya ve ahret belalarından ve kazalarından hıfz ve emin idüb hayırlı muradına nâil merâm eyleye. Ve dahi sefere gitse mübârek ola ve dahi bey’ olan pazara gitse hayırlu bereketler göre ve dahi her kangı tarafa teveccüh ider ise işi rast gele ve âsân ola biiznillahi Teâlâ. Du’â budur”.

Fasıl başı tezhibiyle söz konusu dua 97 b sayfasında başlayarak Arapça olarak belirtilmekte ve 98 b sayfasında nihayetlenmektedir. Duanın ardından sıralanan ifadeler şu şekildedir: “Bab- Dışarlık alâmetinden ve nazar şerrinden kurtulmak için bu ayet-i şerifi yazub başında getüreler gâyetü’l-gâye mücerredür” buyrulurak Kalem sûresi 51. ve 52. ayetleri yazılmıştır. “Bab- Baş ağrısı için mücerredür, yazub başında getüreler, Subbûh, Kuddûs, Rabbuna ve Rabbu’l-Melâiketu ve’r-rûhu. Bab- İstima için bu ayet-i şerifi yazub suyun içüb ve kâğıdın yuda inşallah Teâlâ şifa bula” buyrulurak İsra sûresi 82. ayeti belirtilmiştir. “Bab- Yarım baş ağrısı için mücerredür. Bunu yazub başında getüreler, şifa bulalar biiznillahi Teâlâ” buyrulurak besmelenin ardından “Summun bükümün umyun fehüm la yubsirûn” ayeti üç kez tekrar edilmiştir. “Rivayet olunur ki Ashab-ı Kehf’in isimlerini her kim ki yazub kendünde getürse ol kişi cemî’ beliyât ve âfâtdan hıfz ola biiznillahi Teâlâ. Tefâsirlerde tahrir olunmuşdur. Yemlîha, Mekselîna, Mislîna, Mernûş, Debernûş, Sâzenûş, Kefeştatayyûş, Kitmîr”¹³ ifadelerinin ardından dört adet iri, üç adet küçük yeşil yaprak motifleriyle 100 a sayfası tamamlanmıştır (Resim 11).

Boş bırakılan 100 b sayfası akabinde 101 a sayfasında şu ifadeler bulunmaktadır “Allahümme salli ala Muhammedin ve Ademe ve Nuhin ve İbrahime ve Musa ve İsa mine’nebiyyine ve’l-mürselîn. Salavatullâhi ve selâmihi aleyhim ecmaîn. Ya Atûf, Ya Raûf, Ya Kerîm, Ya Rahîm”. Boş bırakılan 101 b sayfasını müteakip ise 102 a sayfasında hatim duasına yer verilmiştir “Elhamdu lillâhi rabbi’l-âlemîn ve’l-âkıbetu li’l-muttakîn. Es-salâtu ve’s-selâmu alâ rasûlina Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ecmain. Rabbenâ iftah lenâ bi’l-hayr vahtim lenâ bi’l-hayr. İnneke alâ külli şey’in kadîr. Rabbiğfirli ve li vâlideyye ve li’l-mü’minîne. Allahümme Rabbenâ âtina fi’d-dünya haseneten ve fi’l-ahireti haseneten ve gına azabe’n-nar. Bi rahmetike ya erhame’r-rahimin ya rabbe’l-âlemin ve ya hayre’n-nâsirin (Alemlerin Rabbi olan Allah’a hamd olsun ve akıbet takva sahipleri içindir. Salat ve selam Resulümüz Muhammed ve soyunun ve tüm ashabının üzerine olsun. Rabbimiz bize hayrı aç ve sonumuzu hayr eyle. Muhakkak ki sen her şeye kadirsin. Rabbim bana, anneme babama ve müminlere mağfîret eyle. Allahım Rabbimiz bize dünyada ve ahirette iyilik ver ve bizi ateş azabından korusun. Rahmetinle ey Merhametlilerin en Merhametlisi, Alemlerin Rabbi ve ey zafer bahşedenlerin Hayırlısı). Bu ayât-ı kerimeleri namazdan ferağ oldukça oku. Fî sene 25 Sad 71”.

102 b sayfasında başlayıp 103 b sayfasında tamamlanan ifadeler şu şekildedir:

“Ve dahi Receb ayının evvelki günü iki rekat namaz kıla. Sûre-i Fatîha’dan sonra her ne okursa okusun namazdan fârîğ olacak. Yüz on bir kerre Salavât-ı şerif getüre,

13 Tilsim özellikleri içeren Ashab-ı Kehf’in isimleri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Turan (2018: 423-427).

bin altı yüz altmışar kerre Ya Allah diye andan sonra her gün bin yüz kerre Lâ ilâhe illallah diye yüz kerre de Muhammedün Resulullah diye. Ramazan ayının âhîrine değin doksan bin Kelime-i Tevhid ider. Ol kişi kabre girecek, Münker ve Nekir suâle gelicek, ol meyyitin çevresi bir temür hisar olur. Hakk Teâlâ hazretlerinden bir nidâ gelür ki ya Münker ve Nekir dönün geriye siz benim o kuluma suâl idemezsiniz. Zira benim ol kulum dünyada Kelime-i Tevhid okudu, kıyamete değin rahat ola. Allahümme erzukna bi hakkı seyyide'l-mürselîn".

104a ve 104b sayfaları boş bırakılmış eserin 105a sayfasında şu ifadelere yer verilmiştir "Allahümme sallî. Mahdumum Mustafa Rüştü Efendi'nin dünyaya teşrifleri bin iki yüz yetmiş dokuz senesi mah-ı Ramazan-ı Şerif'in altıncı günü yevm-i Pazar irtesi sabah vakti saat üç buçukda dünyaya teşrifleri sene fi 6 Ramazan 79". Eserin 105 b sayfasındaki ifadeler ise şu şekildedir "Ab Ağustos fi leyl 24.Ya müteyessir it münasib bak. El-Gafûru'r-Rahîm.....". Eser 106 a sayfasındaki şu ifadelerle sona ermiştir "Sâhib ve mâlik Şa'ban Ağazâde Ahmed Efendi hazretlerindür. İşbu bin iki yüz yetmiş senesi mah-ı Receb-i Şerif'in gurrasinde tahsil olunmuşdur etemme".

Sonuç

İncelemeye tabi tutulan *Mecmû'a-i Ed'îye* isimli dua kitabı doğrudan adının da ifşa ettiği üzere içerisinde çeşitli musibetlere karşı koruyucu nitelikte ve vird haline getirmek üzere hazırlanmış dualar ile sureleri içeren bir eserdir. Eser gerek sayfaları üzerindeki tezhip ve minyatür sanatı özellikleri gerekse kapak kısmındaki cilt ve ebru sanatı uygulamaları açısından 18. yüzyıl sonu ve 19. yüzyıl özelliklerini yansıtmaktadır. Her ne kadar doğrudan ketebe kaydı bulunmasa da eserdeki mevcut tarih kayıtları da bu oluşumu destekler niteliktedir. Ayrıca 19. yüzyıla ait dua mecmuaları ve *Delâilü'l-Hayrat* gibi dini yazmalarda Mekke ve Medine şehir tasvirlerine sıklıkla yer verilmesi ve buradaki tasvirlerde üçüncü boyut, perspektif ve renk tonlamaları gibi uygulamalarla karşılaşılması da eserin dönemseldir. Hz. Muhammed ve Hulefâ-i Râşidîn'e dair sûret ve sûret vasıflarının hilye formuyla oluşturulmuş sayfalar üzerinde rivayet edilmesi de aynı şekilde dönemin özellikleri arasındadır. Söz konusu dönemin hususiyetlerine uygun biçimde eserdeki tezhip ve cilt sanatı uygulamalarının klasik üsluba öykünmekle beraber nisbeten kaba bir işçilikle gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Eserin içerik bağlamında geleneksel dua kitaplarından önemli bir farklılık arz etmemesinin yanı sıra bazı sûrelerdeki birtakım ayetlerin eksik bırakılmış olması metin özelinde de itinalı bir çalışmanın ortaya konmadığını göstermektedir. Benzer şekilde eserin bazı bölümlerinde de Arapça gramer kaidelerine uyulmadığına şahit olunmaktadır. Hz. Muhammed'in vasıflarının sıralandığı bölümde "fahman mufahhaman" şeklinde yazılması gereken kelimelerin "fahmun mufahhamun" olarak yazılması ya da 95b sayfasında Havle binti Hakîm için "radiyallahu anhâ" yerine "radiyallahu anh" yazılması bu husustaki örneklerden bazılarıdır. 18. ve 19. yüzyıl dua kitaplarında yaygın biçimde karşılaşıldığı üzere, Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî tasvirlerinin dışında eserde kadem-i şerif ve zülfikar tasvirlerinin resmedilmiş olması önem arz etmektedir. Bilhassa tılsım içerikli mahiyetiyle zülfikara ilaveten mühr-i Süleyman motiflerinin ve Ashab-ı Kehf'in isimlerinin de metne dahil edilmesi eserin içeriğiyle ilgili muhafazat hüviyetini güçlendirmektedir. Ayrıca bu türdeki diğer mecmualarda olduğu üzere bu eserde bulunan kutsiyet atfedilmiş çeşitli unsurlar, onlarla bir şekilde bir araya gelmiş olsun ya da olmasın eserin okuyucusu için özlem duyduğu değerleri muhayyilesinde yaşatmak ve hafızasında sürekli canlı tutmak açısından kayda değer vesilelerdir. Aynı zamanda söz konusu unsurlar dönemin eğilimlerine ışık tutan önemli emareler olarak değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Arık, Rüşhan (1975). *Batılılaşma Dönemi Anadolu Tasvir Sanatı*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bağcı, Serpil ve Filiz Çağman, Günsel Renda, Zeren Tanındı (2012). *Osmanlı Resim Sanatı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Biröl, İnci A. (2010). *Klasik Devir Türk Tezyîni Sanatlarında Desen Tasarımı Çizim Tekniği ve Çeşitleri*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi.
- Bozkurt, Nebi (2001). "Kadem-i Şerif". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 24), 57.
- Bozkurt, Nebi, Küçükbaşçı, M. Sabri (2004). "Mescid-i Harâm". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (C. 29), 273-276.
- Derman, M. Uğur (1977). *Türk Sanatında Ebru*. Ak Yayınları.
- Derman, M. Uğur (1998). "Hilye (Hat)". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 18), 47.
- Doğanay, Aziz (2004). "Türk Sanatında Pelengî ve Şâhî Benek Nakışları ya da Çintamani Yanılgısı". *Dîvân İlmî Araştırmalar*, (17), 193-218.
- Ersoy, Ayla (1988). *Türk Tezhip Sanatı*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Göloğlu, Sabiha (2018). "Depicting the Holy: Representations of Mecca, Medina, and Jerusalem in the Late Ottoman Empire". *Doktora Tezi*, Koç Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, İstanbul.
- Gülgen, Hicabi ve Semra Güler (2018). "Osmanlı Devleti'nde Klasik Dönem ve Sonrasına Ait Delâilü'l-Hayrât Minyatürlerindeki Değişim". *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, (C. 3, S. 1), 31, 41-44.
- Karayazı, Nurgül (2009). "Klâsik Türk Edebiyatında Bir Tür Olarak "Esmâ-i Nebî". *Kültür Coğrafyamızda Hz. Muhammed Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı II*. Sakarya: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 92-121.
- Khamehyar, Ahmad (2016). "Osmanlı Dönemi Resimli Dua Kitaplarında Kutsal Emanetlerin Tasvirleri". *Tasvir Teori ve Pratik Arasında İslam Görsel Kültürü*. İstanbul: Klasik Yayınları, 389.
- Özkeçeci, İlhan ve Ş. Bilge Özkeçeci (2007). *Türk Sanatında Tezhip*. İstanbul.
- Öztürk, Necati (2007). *Fotoğraflarla Kutsal Topraklar Hicaz Albümü*, (ed. Ahmet Özel), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Renda, Günsel (1977). *Batılılaşma Döneminde Türk Resim Sanatı 1700-1850*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Solak, O. Nuri (2008). "Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi'nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât'lardaki Tasvirler". *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Tanıncı, Zeren (2019). *Yazıda Âhenk ve Renk*, C. 1, İstanbul: Vehbi Koç Vakfı Sadberk Hanım Müzesi.
- Topaloğlu, Bekir (1995). "Esmâ-i Hüsnâ". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 11), 406.
- Turan, Hayrunnisa (2018). "Kudüs ve Yafa'daki Bazı Örnekler Işığında Osmanlı Tilsimleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (C. 11, S. 55), 423-429.
- Uzun, Mustafa (1998). "Hilye". *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (C. 18), 44.
- <http://www.yazmalar.gov.tr/eser/mecm%C3%BBa-i-ed%C3%AEye/5508> (09.07.2019).

Ekler:

Resim 1. Eserin sertablı ve miklebli cildi

Resim 2. Eserin kapağındaki Hatip ebruları

Resim 3. Eserin serlevha tezhibi

Resim 4. Eserdeki sûre başı tezhiplerinden örnekler

Resim 5. Eserde Esmâ'ül-Hüsna'nın yer aldığı sayfalardan ilk ikisi

Resim 6. Hilye formunda Hz. Muhammed'in vasıfları

Resim 7. Hilye formunda Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in vasıfları

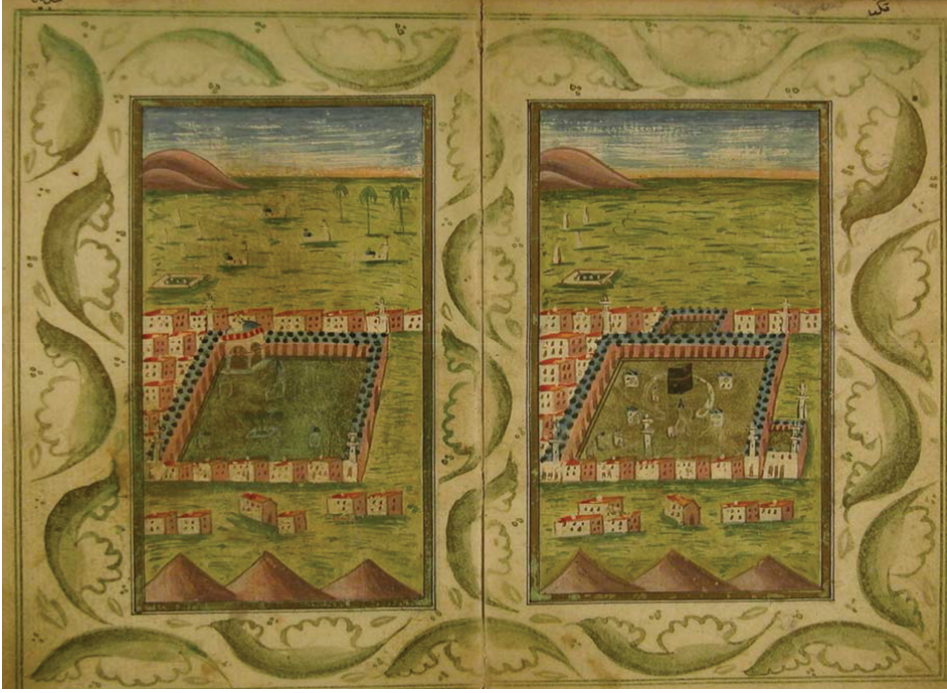
Resim 9. Eserde zülfikar ve kadem-i şerif tasvirleri

Resim 10. Eserde Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî tasvirleri

Resim 11. Eserde Ashab-ı Kef'ın isimlerinin yer aldığı sayfa

Resim 12. 1791 tarihli *Delâilü'l-Hayrât* nüshasında Mescid-i Haram ve Mescid-i Nebevî Tasvirleri (O. Nuri SOLAK, “Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât’lardaki Tasvirler”)

Resim 13: 1791 tarihli *Delâilü'l-Hayrât* nüshasında serlevha tezhibi (O. Nuri SOLAK, “Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi’nde Bulunan Bazı Delâilü'l-Hayrât’lardaki Tasvirler”)